

רגיש לתיאורם, כמו רודפת אחר האור להשיגו, רגישה לשינויים קלים כסייסמוגרף, כנה בבחינת תמות־נפשיות־חשוף את קווי העמק הנשקפים מתחת פני־המים הרוגשים של נפש האשה. באה ספרה החדש, "וירח בעמק איילון", ומשאיר את הקורא במבוכה. לכאורה כל שנאמר על עמליה כהנא־כרמון מחברת הסיפורים נכון גם כאן, אך למעשה אין בו כדי להביע את המיוחד־המדחים שבכאן, אין בו לרמז על העצמה הרבה של עמליה כהנא־כרמון וודאי לא על הפואטיקה שלה.

ב"וירח בעמק איילון" מובל הקורא למחוז אחר לא־מופר של עולם־הפנים של הגיבור־רים, מואר באור לא־צפוי ומוצג באמצעים לא־צפויים. הריתמוס של המסופר מפתיע מן השורות הראשונות: משפטים קצרים (תכופות משפטים חסרים), מעברים חדים מתחום לתחום, כשהסימנים המבחיניים ביני־הם רק נרמזים, הדיאלוג החיצוני מקוטע, ואילו הפנימי—אסוציאטיבי אך מדויק. הקורא הלא־זהיר עלול לטעות בקשר בין הדיאלוגים והתיאורים לבין עצמם (למעשה רק, לאחר סיום קריאה ראשונה סוגת תחת־תים יכול הקורא לשוב ולקרוא את הספר בשטף); תחומי הזמן והמקום מיטשטשים. אם הריתמוס גרוש סינקופות, משתנה ולא־צפוי, הרי הלשון כוללת כמעט את כל הסגנונות האפשריים, מלשון־דיבור יבשה ועניינית לשברי משפט מרמזים, מקטעי דיבור שפמו מגיעים הם ממקומות שונים ורחוקים זה אחר זה לרישום אנין של זרימה אישית מלווה שברי פסוקי־מקרא המקנים ממד של משמעות, ממסירת־דברים בגוף שלישי תוך נסיון למסור תמונה שלמה של הנגלה והנשמע ללשון טעונה של גוף ראשון, כשהגיבורה הופכת מגברת טלמור המגופרת לנועה של גוף ראשון או לקרפדה של העבר.

לספר שני חלקים—הראשון קומפאקטי, השני פתוח יותר, ובסיומו "כבסיום" "הבריכה" של ביאליק ובסיום "בכפיפה אחת" רמזי־מפתח למבט־לאחור, נושא כמעט אינו ניתן להגדרה ואת עלילתו אי־אפשר לסכם. אם נאמר

המדיני של "הארץ"—שבענין זה הוא טורח שלא להיות סתמי—מתעורר הרושם שה־עתונאים הם שעשו את הפוליטיקה. זוהי, כמובן, טעות אופטית פסיכולוגית של עתונאי הנוטה לראות עצמו במרכז העניינים.

אשר לממשלת הליכוד הלאומי עצמה, הרי המחבר תוקף אותה בחריפות רבה: "הממ־שלה לקתה בהיעדר יכולת לראות את הדברים בצורתם הכוללת ובחנה את התמונה ללא מימד של עומק ועמקות. הדברים נלמדו כפשוטם ובין אם נאמרו על־ידי אמריקאי או אם היו שמועה המצוצה מן האצבע חלפו־עברו כסופה רועמת בין משרדי הממ־שלה וביתני משרד־החוז"...

רוב הנפשות הפועלות מוצגות באור מגוחך. עיקר חצי הבקורת והלעג מופנים כלפי השרים אבא אבן ויגאל אלון. גולדה מאיר זוכה לטיפול מעודן יותר. לעומת זאת משה דיין מוצג כסופרמן כמעט, דבר שהוא, כמדומה, בבחינת עוול גדול לדין עצמו: "דין המציאותי והספקן הניח מראש..." (ע' 42), "הציבור מכיר את שר־הבטחון על־פי תנופת הביצוע שמלווה את החלטותיו..." (ע' 53).

אפשר שהערכתיו של מרגלית את הממשלה ככלל ואת שריה כפרטים תואמות את המציאות, אולם הצגת עובדות ערומות והערכות ללא קשר סיבתי־ניתוחי ביניהן יוצרת יחס של אי־אמון כלפי המחבר. נדמה לי שלא יריביו של אבן ולא מעריציו של דיין לא ירוו נחת מהספר. מכל־מקום, הבנתו של קורא מן המניין ספק אם העמיקה בעקבות קריאתו של "שדר מהבית הלבן".

ב. ש.

וירח בעמק איילון

מי שקרא את סיפורי "בכפיפה אחת" נדמה היה לו שהתודוע אל עמליה כהנא־כרמון המספרת: סופרת־אשה, דקת־הבנה ועשי־רת־לשון, מפגימה נופים ומקנה ממד אישי

* עמליה כהנא־כרמון: וירח בעמק איילון; הקיבוץ המאוחד, 1971; 203 עמ'.

עולמה של הגיבורה גברת טלמור (פורמא-
לית, מנופרת, גוף שלישי) או נועה (עם
עצמה, אינטימית עם אחרים, גוף ראשון)
או קרפדה (מבועתת ממגע בצלקת, גוף
ראשון), הוא עולמה של מי שהיתה רגישה
לאור (חיצוני ופנימי) ומופנת, מנופרת
למציאות כמו שהיא ולזמן בזרימתו, ועוצרת
ומאריכה רגעי המגע עם האקזוטיקה המזר-
חית של האור ועם זו האירופית שבאדם,
גמשכת לאורך הזוהר ונכנעת מרצון לעצמה
האלימה בצפותה שפטיש צרותיה יכה בצור
לבבה וימלט ניצוצות; רק שאור ראשון,
אור-שבעת-הימים שנגלה לה בנעוריה (לא
בילדותה, כמו לביאליק) אול והיא נשאת
מרוקנת, נברוטית, בלתי-מסוגלת למגע עם
אור חדש ורך שאחריו תרה, כזוה מזדמן
לה באקראי.

בהתמודדותה האכזרית של ע. כהנא-כרמון
עם האנשים שבסיפוריה, המתוארים אצלה
לא חלשים רק "חשופים, חסרה להם איזו
קליפה. להרשות לעצמם שלא להצמיח אותה
מעיד על חוסן אחר בסופו של דבר, חוסן
שהיה בם מיסודם, אלא שנשחק. בתוקף
התנאים" (ע' 201), תרה היא אחר "עדויות"
שבתוך תקופה של שלושה עשורים בארץ-
ישראל משתנית. וה"עדויות" של ההשתנ-
יית בגיבורה ובאריצה שלה מחייבות עמידה
פקוחת-עיניים לראות בתמורות, ואלו של
החוץ שאין היא בורחת מהן קשות ומערערות
אשליות, כמו אלו של הפנים. ירושלים אחרת
ותל-אביב אחרת, ואילת נוצרת, ובאר-שבע
משתנית ונועה משתנית מ-46° ל-48° ומ-48°
ל-66° ומ-66° ל-67° (פיליפ אינו מכיר את
שתייהן, את תל-אביב ואת נועה, עם שובו
לאנגליה—והוא נחשב "מומחה לישראל").

כתיבה כגון זו של ע. כהנא-כרמון אין בה
שמץ מן השקט האפני (אף שעד כה לא
נכתבו תיאורים כה נפלאים של הארץ
בהווה), אף אין בה מן הריאליזם הלירי
של הקפאת המראה החיצוני שנתפס בתחושת
הפרט. ההתמודדות עם התמורות שבזרימה
הפנימית, בזרימת מאורעות החוץ וגילגולי
המאורעות, כמו נוצרה באקסטאזה של
התמסרות בלתי אפיינית, ואכן עדות לכך אנו
מוצאים באתו אפילו של ראיון (ע' 201):

שעלידי רומן זה אנו חודרים במפולש
לעולמה של אשה שהכל סגר עליה והיא
כפרפר כבה-והולך מנסה לשלוח משושים
לעבר האור—לא אמרנו כלום. אך אם נזכור
שהאור הנופל מן ההר של ירושלים וממלא
את בינות בתיה הוא המעורר ומפיח תקוה
בסיפורים הקצרים, הוא האור שכמעט נתפס
בעבר (בפרק "אני צמא למימך ירושלים",
שהופיע כסיפור עצמאי ב"כפיפה אחת"),
ואילו כאן התרחשויות ההווה נעות כולן
מתחת לשמיים שלא ידעו שמש (השמש
נותרה אי-שם בגבעון מאחרי ההרים והקי-
רות) ועלילת החלק הראשון מתנהלת ברובה
במקום שהנופים הנגלים הם בראשיתיים אך
צורותיהם המבועתות נגלות תמיד מבעד
לזכוכית—או אז יירמו לנו אולי שהחיפוש
אחר האור היה אשליה של נעורים, של
אמונה ביכולת להחזיק בו בלי שיימלט,
ואילו ההווה של הגברות מתנהל תחת
רישומה של האכזבה בתוך ריקות של אבדן
המאפיינת את הגיבורה בגברות.

"יורח בעמק איילון" הוא בראש-וראשונה
רומן אינטימי מאד, או חשוף מאד (כפי
הגדרת הסופר בסוף הספר בראיון עם עתונ-
ית), של גיבורה בגיל-המעבר. רומן
המסכם אי-הצלחה ביצירת מגע ובבניית
דבר בצוות, רומן של קונפליקט חסר-תוחלת
בין אשה לגבר. אך בחינה מדוקדקת יותר
מגלה שהטראגדיה של גיבוריו היא טראגדיה
של דור שבנעוריו (בשנות ה-40) ריחף מעל
למציאות ונערך לכבוש פסגות, שהמאבק
והמלחמה נשאוהו אל שיאים חגיגיים של
חשיבות מעשיו, של כוח לשנות במעשיו
את הקורות, ואילו אחר-כך, עם בגרות, לא
מצא מידרל כפי-רגלו ונמצא מחדש בלא-
כלום של חול, מתרוקן אט-אט מן הריורבה
של כוחות נפש (נועה) או בונה מגדלים של
כמו-מעשים הסוגרים עליו ומונעים ממנו
כל מגע אנושי (אשר, ימימה). בערכה
חשבון שבינה-לבינה אומרת החוקרת ימי-
מה: "או, למשל, חיבה, איכות החיבה. פה
אנו בורות, כי חיבה כסיפה, אותנו זה אף
לא סיפק, מוסיפה היתה מרת טלמור ואו-
מרת". (ע' 186)

הסיפור, אורי פלד, הנושא את אשמת הישארותו בחיים—לאחר הריגת אביו, התיאבדותה של אמו ורציחתה של חברתו אשר אהב, מנסה להתעלות ולהכות שרשים במציאות הישראלית. אך ניתוקו מן הממשותף של הקיום וניפורו לאנשים ולאירועים מכשירים אותו ומקדמים אותו לקראת מותו במלחמת-יוני. וכך הוא "פורע את השטר", בלשונה של אחת הדמויות, ומכפר בדמו על חטא הישארותו בחיים.

"ואורי ידע את אשמתו", כותב המחבר, "ידע אשמת שמו שקברו, וידע אשמת גישואיו לאסנת". משפט זה ממצה את עיקרה של העלילה. בין ניצולי השואה מהלכים אנשים רבים אשר במקרה או בדרך נס לא הלכו בדרך כל הקרבנות, ולאחר שחזרו מ"פלגישת אושוויץ" הם מנסים לשכוח את מוצאותיהם ומתחברים לחברה, התסביך של חטא ההצלה אינו מעיק עליהם, או שהם מצליחים להתגבר עליו. אורי פלד לא רק שלא הצליח להתגבר עליו, אלא נכנע לו ברצון מתוך הכרה ומתוך היאבקות מועטה. למעשה, הוא חי בטרואמה של השואה ואינו יוצא מתחומה. "ואורי הלא בא מכוכב-לכת אחר", חוזר המחבר ומזכיר "נשכחות", ובכך הוא מסביר את כל תעיותיו הרבות בדרכי החיים.

הגישואים עם חברת-קיוץ אינם עולים יפה; מראשיתם היו גדונים לכשלון. איך יכול אורי לאהוב אשה—והצעירה אשר אהב נלקחה לעיניו אל קרונות-המוות? זכרונה חוצה תמיד בינו לבין אשתו ומרעיל את היחסים ללא תקנה. הרעות עם ילידי-הארץ נפגמת בגלל אי-אמון יסודי כלפי כל אדם המקנן בלבו של אורי. בחלומותיו הוא שבו בממלכת-הצללים, ולבו הולך אחר איש העיירה שלו, חייט זקן, המשלים עם השואה כגור-דינו של הבורא, שאין לערער עליו. "מרדו" היחיד של אורי הוא באי-השלמה עם "צידוק-הדין" מסוג זה, אם כי דמות זו, כמו הדמויות האחרות של "היישוב הישן" בסמטות ירושלים, קרובות אליו יותר. הן מזכירות לו את אביו ואת סבו ואת כל יהודי העיירה שהושמדו בשואה.

הדבר היחיד שיכול להציל את אורי פלד

נאמר מזדמנת לך "הוכחה". היא לא מזדמנת, היא שלוחה אליך. אתה שומע את הקול. אתה מנסה לברוח. יחלוף כלעומת שבא, אתה מקווה. אף-על-פי שאתה יודע כי הטיל טיל מבוית, טיל דבק ביעד, אשר ירדפך עד שישגיך. ואתה בורח מפניו. כי אתה מפחד. כי אתה יודע מה יקרה עתה.

יראה גדולה תפול עליך, כמו נגלה לך כי חייך עד כה לא היו אלא הכנה לרגע זה. ושזו מן הידיעות האסורות על בני תמותה. הצצה אל מעבר לפרגוד. ראיית הדברים הנצחיים במסילתם. ב-בוזמן, נוסכת הידיעה שקט סהרורי: אתה אינך יכול לטעות עתה. אתה מופעל. כל צעד יהיה הצעד היחיד הנכון. כי אתה הקטן חלק עתה מן התנועה השמימית. ואין סוף למשמעויות, אין סוף לדרכים הסודיות בהן צעדך הקטן מתרכב עם התנועה הגדולה. גלגלים בתוך גלגלים. אוי, נחצה אתה לשנים; חמוש כוחות על-אנושיים, תאמר לרוץ, להתנפל אלי עשיה. לעשות, להערוז, עד כלות הנשימה. בעת ובעונה אחת, אתה עוצר עצמך: לאט לך. משום הגדולה יש לנהוג בוהי-רות, בחסכון, בכל התבונה שברשותך, בכל השליטה. ובעיקר, לשמור על נשימה ארוכה. אלמלא כן יברח הפלא מבוזבז. וכל הזמן ידיעה פטלית: זו שירת הברבור שלך. שירה אחרונה.

א. ז.

מותו של אורי פלד

את ספרו החדש של שמאי גולן, "מותו של אורי פלד", צריך לראות במסגרת יצירתו הכוללת, שנושאה המרכזי השואה היהודית. חוויותיו של המחבר משנות ילדותו מאותם ימים נוראים טבועות בתודעתו, וחרישן העמוק מעלה רבדים חדשים של זכרונות העבר המבקשים להתמודד עם ההווה. גיבור

* שמאי גולן: מותו של אורי פלד; עם הוצאת ספרים, 1971; עמ' 205.